

CZEŻOWSKI Tadeusz Hipolit — logik, filozof, ur. 26 VII 1889 w Wiedniu, zm. 26 II 1981 w Toruniu.

W 1907 rozpoczął studia z zakresu matematyki, fizyki i filozofii w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Znaczny wpływ na życie Cz. wywarł K. Twardowski, pod którego kierunkiem napisał w 1914 doktorat z filozofii (rozprawa z dziedziny logiki: *Teoria klas*). Podczas I wojny światowej pełnił funkcje administracyjne w uniwersytecie we Lwowie. W 1918 był radcą, a później dyrektorem Departamentu Nauki i Szkół Wyższych w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia Publicznego (zwł. sprawy związane z organizacją uniwersytetów: warszawskiego, wileńskiego i poznańskiego). Habilitował się w 1920 w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, na podstawie rozprawy *Zmienne i funkcje*. W 1923 otrzymał nominację na stanowisko prof. nadzwyczajnego w Katedrze Filozofii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie; tytuł prof. zwyczajnego uzyskał w 1936.

Był założycielem Wileńskiego Tow. Filozoficznego (1927) i organizatorem Krajowego Zjazdu Filozofów w 1937. Wojnę przeżył w Wilnie, zajmując się tajnym nauczaniem. Po zakończeniu II wojny światowej repatriowany wraz z innymi prof. Uniwersytetu Stefana Batorego do Torunia, gdzie został kierownikiem I Katedry Filozofii, w 1951 przemianowanej na Katedrę Logiki, którą kierował aż do przejścia na emeryturę w 1960. Do końca życia zajmował się działalnością naukową i nauczaniem uniwersyteckim. W 1946 założył Toruńskie Tow. Filozoficzne, którym kierował do końca życia. W latach 1948–1980 był red. naczelnym kwartalnika „Ruch Filozoficzny”.

Główne dzieła: *Główne zasady nauk filozoficznych* (Wr 1946, 1959³); *O naukach humanistycznych* (To 1946); *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich* (To 1946); *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* (To 1948); *Logika. Podręcznik dla studiujących nauki filozoficzne* (Wwa 1949, 1968²); *Odczyty filozoficzne* (To 1958, 1969²); *Filozofia na rozdrożu. Analizy filozoficzne* (Wwa 1965); *Pisma z etyki i teorii wartości* (Wr 1989).

Większość swych dociekań naukowych Cz. opublikował w artykułach (3 ostatnie z wymienionych pozycji, to właśnie zbiory artykułów), głównie na łamach „Ruchu Filozoficznego”.

Zainteresowania naukowe Cz. obejmują następujące dziedziny: logikę i metodologię, historię logiki i filozofii, epistemologię, ontologię oraz filozofię praktyczną. W wielu artykułach z zakresu logiki i metodologii Cz. poddał analizie strukturę nazw okazjonalnych, pojęcia konotacji i denotacji, problemy opisu analitycznego i definicji analitycznych oraz klasyfikację rozumowań (opartą na pojęciach progresywności, regresywności i odkrywczości). Opracował logiczną teorię stopnia prawdopodobieństwa. Badał strukturę i specyfikę nauk humanistycznych, ukazując ich różnice wobec nauk przyrodniczych. Nauki humanistyczne są wartościujące, dążą do zrozumienia. Miejsce klasyfikacji zajmuje w nich typologia, a wyjaśnianie nie dąży — jak w naukach przyrodniczych — do ukazania obiektywnego związku przyczynowego, ale odbywa się przez sięgnięcie do głębszej warstwy przedmiotu psychofizycznego. W badaniach dotyczących historii logiki i filozofii, Cz. poddał krytyce m.in. metodologiczne postulaty F. Bacona, przedstawił rozwój zagadnienia tzw. najwyższych praw myślenia, a także podjął próbę opracowania historii filozofii pol. w dwudziestolecu międzywojennym.

Ważne miejsce w badaniach Cz. zajmowały zagadnienia teoriopoznawcze. Wnikliwej krytyce poddał stanowisko skrajnego racjonalizmu, przeciwstawiając mu pogłębione stanowisko empirycystyczne (racjonalny składnik poznania nie jest jego czynnikiem strukturalnym, ale wyłącznie narzędziem poznawczym); nie wolno mówić o bezwzględnej prawdziwości założeń, aksjomaty teorii mają charakter postulatów znaczeniowych dla terminów danego systemu; przesłankami wiedzy o rzeczywistości są jedynie zdania jednostkowe, a wiedza empiryczna jest probabilistyczna; żadne z założeń nauki nie jest absolutne, a nauka jest nieustannym procesem przetwarzania koncepcji świata zbliżającej się asymptotycznie do adekwatnego jego ujęcia.

Filozofię pojmował Cz. jako dyscyplinę naukową, której podstawową cechą jest krytycyzm. Celem filozofii jest formułowanie najogólniejszych zasad rzeczywistości poznawalnej, jednak nie można zdecydowanie opowiedzieć się za żadnym stanowiskiem filozoficznym. Z problematyką epistemologiczną wiążą się zainteresowania ontologią. Metafizyka — wg Cz. — może być uprawiana na trzy sposoby: aksjomatyczny (metafizyka o charakterze dedukcyjnym jako interpretacja sformalizowanych systemów logicznych), intuicjonistyczny (posługujący się rozszerzonym rozumieniem doświadczenia) i indukcyjny (budowanie metafizyki może się odbywać jedynie drogą ekstrapolacji wiedzy o świecie, dostępnej w doświadczeniu empirycznym). Cz. opowiadał się za ostatnim rozumieniem metafizyki. Szczególnie ważne są rozważania Cz. dotyczące pojęcia istnienia i problemu indywidualności.

Zainteresowania badawcze Cz. obejmowały także filozofię praktyczną. Załoženiami etyki są empiryczne oceny pierwotne, a nie aprioryczne zasady; oceny te mają charakter aksjologicznych zdań jednostkowych, które w wyniku uogólnienia stanowić mogą kryteria oceny. Kryteria te nie są bezwzględnie obowiązujące i wymagają nieustannej rewizji. Nie są one też całkowicie dowolne. Cz. sformułował swoistą „logikę norm”, dotyczącą reguł preferowania jednych norm przed drugimi. Bazą dla tej logiki są elementarne intuicje moralne.

Bibliografia: *Księga pamiątkowa ku czci prof. Tadeusza Cz.*, To 1980; N. Łubnicki, *Próba systematycznego ujęcia twórczości i działalności naukowej prof. dra Tadeusza Cz.*, SF 24 (1980) z. 3, 45–57; J. J. Jadacki, *Semiotyka Tadeusza Cz.*, RuF 51 (1994) z. 3–4, 249–260; A. Wachowiak, *Koncepcja oceny etycznej Tadeusza Cz.*, Toruński Przegląd Filozoficzny 1 (1997), 133–152; R. Jadcak, *Uwagi o działalności dydaktycznej Tadeusza Cz.*, EdF 26 (1998), 329–342; R. Palacz, *Tadeusz Cz. i Jan Łukasiewicz, czyli szkoła lwowsko-warszawska w działaniu*, w: tenże, *Klasyki filozofii polskiej*, Wwa 1999, 373–385.

Marek Lechniak